

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ
В ЇХ ІСТОРИЧНОМУ РОЗВИТКУ**

*Збірник наукових праць, присвячених пам'яті
професора С.П.Самійленка*

Частина I

Запоріжжя ЗДУ 1996

Ж. Колоїз
/м.Кривий Ріг/

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ЄДНОСТІ ЯК УСТАЛЕНІ СЛОВЕСНІ КОМПЛЕКСИ
НЕФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ТИПУ /на матеріалі публіцистики
С.Сфремова/.

Щодо питання про фразеологічний /нефразеологічний статус аналітичних термінів, то в лінгвістичній науці склалися три цілком протилежні погляди.

Одні з учених вважають, що термінологічні утворення є "органічною частиною фразеологічного складу не тільки тому, що мають яскраво виражені фразеологічні властивості, але і тому, що вони специфічні в своїй комплікативності" /1,109/.

Інші розглядають аналітичні терміни як вільні словосполучення, що з мовного погляду зберігають усі ознаки відношень означення та означуваного, відношення роду та виду, і які "відображають реальну дійсність в тому вигляді, в якому ця дійсність репрезентується певною системою знань" /2,217/.

Треті, розглядаючи аналітичні терміни як усталені словесні комплекси, заперечують доцільність і закономірність розгляду термінологічних утворень як фразеологізмів /5,62/.

На нашу думку, аналітичні терміни значно ближчі до вільних сполучень, ніж до фразеологізмів, а тому немає підстав ототожнювати термінологічність із процесом фразеологізації і насамперед із тієї причини, що термінологічними сполучення стають через належність до певної термінологічної системи. Однак термінологічні утворення – це конструкції, які відтворюються в готовому вигляді, що, відповідно, дозволяє кваліфікувати їх як усталені словесні комплекси нефразеологічного типу.

Свідченням нефразеологічного статусу аналітичних термінів є також той факт, що вони позбавлені однієї з найістотніших ознак фразеологічної одиниці – конотації. Наприклад: аграрне питання, грошовий еквівалент, політичні права, політичне тіло, український народ, світова цивілізація, політична унія, езуїтська мораль, доісторичні часи, петербурзька доба, російська історія, дійові особи, національні форми, всеросійська централізація, національний шовінізм, національні риси, критичний аналіз, гострий кризис.

На відміну від фразеологізмів, наведені усталені словесні комплекси відзначаються тим, що, по-перше, їх значення, як пра

вило, виводиться із значення компонентів; по-друге, семантика компонентного складу є прозорою; по-третє, до таких конструкцій не можна дібрати синоніми; по-четверте, вони позбавлені "семантичної сутності, яка узуально або okazіонально входить у семантику мовних одиниць/ і фразеологізмів зокрема - Ж.К./ і виражає емотивно-оцінне та стилістично марковане ставлення суб"єкта мовлення до дійсності при її позначенні у висловлюванні, що набуває на основі цієї інформації експресивного ефекту" /3,5/.

В окремих випадках термінологічні єдності наближаються до усталених словесних комплексів фразеологічного типу. Це підтверджує той факт, що "паралельно з терміном існує і його трансформа, яка є фразеологічною одиницею" /4,34/. Процес фразеологізації аналітичних термінів відбувається за умови, якщо вони використовуються поза типовими для них системами і наділяються образно-переносним значенням. Наприклад: термінологічна єдність переливання крові як медичне поняття є усталеним словесним комплексом нефразеологічного типу; потрапивши в незвичне для неї лексичне оточення, конструкція набуває емотивної значущості - Переливання крові з одного національного організму до другого відбувається й на наших очах, тільки не слабший організм тут бере собі поживу од дужчого, а навпаки... Усталений словесний комплекс у цьому контексті не виконує своєї основної номінативної функції, а виступає засобом створення експресії.

Процес фразеологізації, відповідно морської та військової термінології, маємо в контекстах: Більшовизм вже догнивас - це ясно. Він доспіває свої останні співи. Анархія вже з ним не рахується, і даремно лагодиться Ленін боротися з нею словами. Його слова тепер - полова. Мавр своє діло справив і тепер мусить одійти. І все питання в тому, хто замість його прийде. Надходить може найстрашніша хвиля, той дев"ятий вал, що б"є найдужче; Особливе обурення в хвості, що тягнеться за тріумфальним поїздом українського поета, викликала, як знаємо, постановка його пам"ятника, і головний штаб брудної зграї, нова газета "Київ" буквально день у день гавкає, тикає перстами, кричить "рятуйте" й лається тією крутою лайкою, якою так пропахлися співробітники цієї газети по союзницьких чайних.

Дев"ятий вал як термінологічна єдність означає найбільше

піднесення морської хвилі, а в першому контексті під впливом своєрідного лексичного оточення відбувається часткове переосмислення її семантики і дев'ятий вал сприймається як фразеологічна одиниця із значенням "найбурхливіший вияв, найбільше піднесення, злет чого-небудь"; головний штаб як термінологічна єдність означає установу, що керує воєнними діями, а в наведеному контексті під своєрідного лексичного оточення фразеологізується й означає "місце зібрання когось із певною метою".

Усталені словесні комплекси переливання крові, дев'ятий вал, головний штаб, набувши фразеологічного значення, називають не тільки денотат /на відміну від однозвучних термінологічних єдностей/, а й дають йому конотативну характеристику. Причому, аналітичні терміни і їх фразеологічні трансформи мають денотат спільний: термінологічні єдності називають предмети, поняття, процеси, а фразеологічні трансформи їх насамперед характеризують і тільки через таку характеристику ці предмети, поняття, процеси називають, мотивуючи водночас висловлювану оцінку.

Таким чином, аналітичні терміни, що містять лише змістову сему і позбавлені конотації, є усталеними словесними комплексами нефразеологічного типу. Індивідуально-авторське переосмислення термінологічних єдностей робить їх усталеними експресивами, тобто фразеологізмами.

1. Гаврин С.Г. Фразеология современного русского языка /в аспекте теории отражения/. -Пермь:ПГПИ, 1974. -269с.
2. Ожегов С.И. О структуре фразеологии //Лексикология. Лексикография. Культура речи. -Высшая школа, 1974. -С. 182-219.
3. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. -М.: Наука, 1965. - 143с.
- 4.

5. Чернышова И.И. Фразеология современного немецкого языка. -М.: Высшая школа, 1970. - 200 с.

М.Рахманова
/г.Запорожье/

ЗАЙМСТВОВАНИЯ В СИСТЕМЕ АНТОНИМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

/на материале немецких заимствований в русском языке/

Как уже давно замечено, слова и их значения живут не отдельнс